

EXCLUDES

EXCLUSES

WAT

Met medewerking
van
William Boeva

UITSLUITING DOET MET MENSEN

| OWL PRESS |

Beno Schraepen

'HOE HOOG OOK DE MUUR IS OM INDRINGERS
BUITEN TE HOUDEN, HOE STRIKT WE OOK ZIJN IN
HET UITSLUITEN VAN BUITENSTAANDERS,
WE BESCHADIGEN ALLEEN ONSZELF'

Haruki Murakami

INHOUD

Voorwoord	7
Uitsluiting zit in ons DNA	11
Exclusie -Inclusie	14
Excludes	22
Een geschiedenis van uitsluiting	32
Onderwijs, motor van de segregatie	60
Van exclusie naar inclusie	85
Het recht op inclusie	88
De plicht tot inclusie	113
De dominantie van het normaal	149
De wil tot inclusie	179
Morgen meer inclusief dan vandaag	185
Excludes. Wat uitsluiting doet met mensen	242
Dank	250
Schrijven is altijd lenen en geïnspireerd worden	253
Eindnoten	259

VOORWOORD

Een tijdje terug vroeg Beno mij of ik wou meewerken aan zijn nieuwe boek over inclusie.

Ik moet zeggen dat ik in het begin een beetje aarzelde om hierop 'ja' te zeggen. Inclusie is vaak een rekbaar en/of hol begrip in onze huidige maatschappij. Er is al veel over gesproken. Vaak, naar mijn gevoel dan, met weinig doeltreffendheid. Begrijp me niet verkeerd, hoe meer erover gesproken wordt, hoe beter. De sleutel om elkaar beter te begrijpen en beter met elkaar rekening te kunnen houden in onze maatschappij is nu net die communicatie. Naar elkaar luisteren. Onze maatschappij in vraag stellen. Dat is de enige manier om vooruitgang te boeken.

Nog een probleem is dat inclusie momenteel vaak over huidskleur en geslacht gaat – mensen met een beperking staan schijnbaar achteraan in de rij als het over inclusie gaat. Nochtans zijn wij de grootste minderheidsgroep ter wereld (!), Handicap International spreekt over 19% van de wereldbevolking.

Helaas is het voor ons, mensen met een beperking, niet altijd makkelijk om onze stem te laten weerklinken in onze maatschappij. Wij zijn redelijk onzichtbaar, om redenen die je in dit boek zal ontdekken. Het is heel moeilijk om mensen te vinden die kunnen spreken voor mensen met een beperking, omdat ze zich zelden in de positie om te spreken bevinden. De uitsluiting is structureel en daarom zeer moeilijk te bevatten.

Maar in dit geval had ik me vergist: de eerste keren dat ik sprak met Beno, kwam ik al snel tot de constatacie dat hij een enorme drive had om hieraan te werken. Hij doet al 20 jaar onderzoek naar deze materie en dat werd mij al snel duidelijk. Hij haalde pijnpunten aan waar ik, als persoon met een beperking, zelfs nog niet aan gedacht had. Ikzelf heb het geluk gehad om een beetje door de mazen van het (sociale) net te kunnen glijpen: mijn ouders weigerden mij te laten uitsluiten. Maar hierdoor kon ik zelfs niet bevatten hoe enorm de problematiek is. Dit boek liet mij inzien dat het probleem nog vele maler groter is dan dat ik zelf dacht.

Ik wil hem daar dan ook graag voor bedanken. Het is geen evidentie om je als valide persoon in te leven in het leven van mensen met een beperking en het is al helemaal geen vanzelfsprekendheid om het dan nog op te nemen voor deze mensen. Hij had evengoed, om het simpel te zeggen, kunnen denken: 'Amai, dat is erg, eens kijken wat ik nog kan onderzoeken!'

Dus bij deze: bedankt, Beno, om hier zoveel tijd, werk en moeite in te steken.

En ook bedankt aan u, de persoon die dit leest, om de moeite te nemen om onze maatschappij in vraag te stellen en na te denken over inclusiviteit.

William Boeva

ex-cuus (ɛks 'kys) (*het; o; meervoud: excuses*)

1. verontschuldiging
2. uitvlucht, voorwendsel

Al dan niet via Frans excuser 'id.' (1190) ontleend aan Latijn *excūsāre* 'verontschuldigen, rechtvaardigen', gevormd uit *ex-* 'uit' en het zn. *causa* 'oorzaak'.

ex-cluus (ɛks 'klys) (*het; o; meervoud: excluses*)

Een uitvlucht, voorwendsel om iemand te excluderen, uit te sluiten, niet te laten deelnemen, inclusie te weigeren, vaak ingepakt als een verontschuldiging

Etymologie:

Al dan niet via *exclusie* [uitsluiting] < frans *exclusion* (1669) < latijn *exclusionem*, 4^e nv. van *exclusio* (buitensluiting, afwijzing), van *excludere* (verl. deelw. *exclusum*)

Al dan niet ontleend aan het Engels *excludes*, via M.F. Giangreco, UVM.

**UITSLUITING
ZIT IN ONS DNA**

EXCLUSES OMDAT WE VERSCHILLEN NIET ALS EEN NATUURLIJK GEGEVEN ZIEN.

Ja, maar als iedereen zo begint.

Ja, maar daar zijn we niet voor opgeleid,
wij zijn geen professionelen.

Ja, maar dat is voor specialisten,
wij hebben die competenties niet.

Ja, maar wij kunnen die persoon niet
de nodige aandacht geven.

Hoeveel mensen met een beperking ken je? Privé weliswaar, niet professioneel. Die geen familie van je zijn? Leefijdsgenoten, bedoel ik dan. Of vrienden van je kinderen? Hoeveel keer ga je op stap of op café met een rolstoelgebruiker? Of met iemand die enkel gebarentaal kan? Ken je persoonlijk ouders van een kind met een verstandelijke beperking? Behoren er mensen met een verstandelijke beperking tot je kennissen- of zelfs vriendenkring? Als je gaat winkelen tijdens een koopjesperiode, hoeveel mensen met een zichtbare beperking kom je dan tegen? Of tijdens je georganiseerde vrijetijdsactiviteiten of bij het uitgaan? Heb je ooit al gesport met iemand met een handicap? Heb je contact met kinderen, jongeren of volwassenen met een handicap die in je buurt wonen? Weet je eigenlijk wel of ze in je buurt wonen? Als je iemand met een beperking ontmoet, gedraag je je dan natuurlijk of wordt het al gauw wat geforceerd? Zie je in je favoriete series personages met een handicap? Worden die dan ook gespeeld door acteurs met een beperking? En in straatinterviews of talkshows, wanneer wordt de mening gevraagd van iemand met een beperking over een thema dat niets met zijn handicap te maken heeft?

Hoe komt dat, denk je?

Exclusie - Inclusie

Een stedelijke jeugdendienst stelt dat inclusie voor hen geen prioriteit is, maar diversiteit wel. Een provincie organiseert een inclusieve spelnamiddag, extra begeleiders voor bepaalde activiteiten worden voorzien, maar aan bepaalde kinderen met mobiliteitsbeperkingen wordt de toegang ontzegd. Een school wil inclusief zijn voor sommige leerlingen, maar niet voor allemaal. Een vakantiewerking biedt in haar brochure inclusieve activiteiten aan waar kinderen met een handicap welkom zijn, andere activiteiten staan open voor iedereen en worden niet als inclusief benoemd.

Een 'witte school' noemt zich inclusief omdat er één leerling met Downsyndroom in de kleuterklas zit, terwijl een school in de grootstad met meer dan twintig nationaliteiten en een onthaalklas met anderstalige nieuwkomers (OKAN) zich concentratieschool noemt. Een jeugdbeweging zegt inclusief te zijn omdat ze een specifieke werking heeft voor jongeren met een beperking, een atelierwerking noemt zichzelf inclusief omdat ze zich enkel richten op jongeren met een verstandelijke beperking, bij de speelpleinwerking is iedereen welkom. Binnen organisaties, bedrijven of bestuursniveaus is er een diversiteitsbeleid en geen inclusief beleid. Als een politicus over diversiteit spreekt, dan worden hiermee alle diversiteitskenmerken (leeftijd, gender, cultuur, religie, economische status ...) bedoeld minus de personen met een handicap. Neemt iemand het woord inclusie in de mond, dan lijkt die zich exclusief te richten op de categorie 'handicap'.

Het toont niet alleen de begripsverwarring en onduidelijkheid rond inclusie, maar doet vermoeden dat ook het belang of het waarom van inclusie nog niet of nauwelijks is doorgedrongen. Het belang van inclusie kunnen we afleiden uit de impact die uitsluiting heeft op mensen en de samenleving. Inclusie en exclusie lijken twee kanten van dezelfde medaille, elkaars tegengestelden, maar is dat ook zo? Betekent minder exclusie ook meer inclusie?

Les exclus

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw introduceerde René Lenoir, de toenmalige secretaris voor sociale zaken van de Franse regering, het begrip 'sociale uitsluiting'. Het discours rond armoede werd verruimd. Hij berekende dat tien procent van de Franse samenleving sociaal uitgesloten was, omdat ze buiten het bereik van de sociale verzekeringsstelsels van de welvaartsstaat vielen.

*'Au début des années 70, les trois catégories d'exclus les plus visibles sont les personnes âgées, les handicapés et les inadaptés sociaux, groupe hétérogène où l'on trouve des jeunes en difficulté, des parents seuls incapables de subvenir aux besoins familiaux, des isolés, des suicidaires, des drogués, des alcooliques.'*¹

Het valt op dat Lenoir personen met een handicap benoemt als een van de drie meest zichtbare groepen onder 'les exclus'. In dit boek zal het nochtans een terugkerende vaststelling zijn dat deze mensen binnen de sociale theorievorming of het denken en beleid rond diversiteit altijd achteraan de rij staan of zelfs onzichtbaar blijven. Vandaag kunnen we ook in vraag stellen hoe het de eenoudergezinnen vergaat, de eenzame en kwetsbare bejaarden of de mensen met psychische problemen en verslavingen. De uitgeslotenen van vandaag zijn niet dezelfde als die van een halve eeuw geleden.

Sociale uitsluiting

Met deze nieuwe kijk op de sociale wereld is sociale uitsluiting sindsdien voorwerp van discussie, onderzoek en getheoretiseer voor de sociale en politieke wetenschappers zoals Amartya Sen, Ruth Levitas, Hilary Silver en Martha Nussbaum. Het is niet de bedoeling om de lezer rond de oren te slaan met definities en omschrijvingen, maar gezien het thema is enige wetenschappelijke duiding hier toch op zijn plaats.

Doorheen de omschrijvingen en definities van sociale uitsluiting worden verschillende aspecten belicht. Sommige auteurs hebben het vooral over de groepen en individuen met een verhoogd risico op uitsluiting, bijvoorbeeld mensen met een beperking, mensen in armoede, maatschappelijk kwetsbaren. Anderen leggen de nadruk op de zaken waarvan mensen uitgesloten worden, bijvoorbeeld onderwijs,

tewerkstelling, huisvesting, deelname aan activiteiten, gelijkheid voor de wet. Of de nadruk wordt gelegd op de problemen waartoe uitsluiting kan leiden, zoals gezondheidsproblemen, vereenzaming, weinig ontwikkelingskansen. Nog anderen beperken zich tot het beschrijven van de processen of de actoren die uitsluiting aansturen: economie, onderwijs, beleid, migratie ...

Ondanks de diversiteit aan invullingen en omschrijvingen bestaat er consensus over een aantal aspecten. 'Sociale uitsluiting' omvat meerdere dimensies (sociale, politieke, culturele, economische en persoonlijke) en speelt op verschillende sociale niveaus. Het heeft bijvoorbeeld te maken met een structureel tekort aan materiële middelen, het niet verbonden zijn met de samenleving of het gevoel voortdurend afgewezen te worden. Het kan zich voordoen tussen individuen, in gezinnen, in de school of de buurt, vanuit dienstverlening, een stad, een regio of een overheidsbeleid.

Sociale uitsluiting is een dynamisch begrip. Het is veranderlijk, tijdsgebonden en heeft andere gevolgen op verschillende niveaus en in diverse contexten. De omgang met LGBTQ+ in verschillende culturen, etnische groepen of landen spreekt hier boekdelen. Het heeft andere gevolgen om uit het leerplichtonderwijs te worden geduwd, dan om niet te mogen deelnemen aan bepaalde vrijetijdsactiviteiten. Daarnaast wordt

uitsluiting binnen bepaalde groepen en door individuen verschillend ervaren.

Ten slotte is er vanuit wetenschappelijke hoek eensgezindheid over het relationele aspect, misschien wel het belangrijkste kenmerk van sociale uitsluiting. Het relationele verwijst naar een breuk in de relaties tussen mensen

Sociale uitsluiting is een dynamisch begrip. Het is veranderlijk, tijdsgebonden en heeft andere gevolgen op verschillende niveaus en in diverse contexten.

en samenleving. Die breuk leidt tot een gebrek aan sociale participatie, sociale bescherming, sociale integratie en macht. Wanneer je je niet verbonden voelt met de samenleving, kun je weinig invloed uitoefenen om iets aan je situatie te veranderen. Er ontstaan minder mogelijkheden, keuzes en ontwikkelingskansen: je boet in op vrijheid. Anderzijds verwijst het relationele perspectief ook naar uitsluiting als het resultaat van de manier waarop ongelijkheid in de samenleving

is georganiseerd en gegroeid. Onze samenleving is gebouwd volgens de normen en waarden van zij die het doorheen de geschiedenis voor het zeggen hadden of de macht bekleedden. Hieruit zijn posities en systemen gegroeid die tot op vandaag identiteit, macht en status toekennen aan bepaalde individuen, groepen en klassen, en aan andere niet. Mensen in armoede of met een handicap horen daar niet bij, dit wordt verder in het verhaal nog duidelijker.

Doorheen de tijd is de interesse in het concept niet alleen op wetenschappelijk vlak gegroeid, het blijkt ook een dankbaar onderwerp voor beleid en politieke actie. Kijken door de lens van sociale uitsluiting kan nieuwe inzichten verschaffen in de aard, de oorzaken en de gevolgen van armoede, ontbering, ongelijkheid en discriminatie.

Sociale uitsluiting gepolitiseerd

Vernieuwend aan het begrip 'les exclus' is dat niet armoede de centrale overeenkomst is, maar wel het gebrek aan verbinding tussen zij die uitgesloten worden en de samenleving. Niet de louter economische situatie, maar de sociale band met de samenleving die verbroken is, is het uitgangspunt.

Het begrip 'sociale uitsluiting' is met 'les exclus' schatplichtig aan de verlichtingsidealen vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid. Vanuit Frankrijk verspreidt het gebruik ervan zich over Europa en de instellingen van de Europese Unie. De in '97 gekozen New Labour-regering in het Verenigd Koninkrijk neemt het voortouw om 'social exclusion' verder uit te dragen, weliswaar met een straffe Anglo-Amerikaanse liberale saus. Het liberale denken stelt dat mensen zich vrij moeten kunnen bewegen over de grenzen van de economische arbeidsverdeling en de treden van de sociale ladder. Werk en inkomen zijn dus instrumenten om een betere sociale positie te verwerven. Sociale uitsluiting is dan een vorm van discriminatie veroorzaakt door 'de markt' die tekortschiet en doordat rechten niet worden afgedwongen. Naast de link met economische uitsluiting wordt vanuit de Anglo-Amerikaanse benadering sociale uitsluiting verbonden met social (in)justice of sociale (on)rechtvaardigheid. Het gesprek over sociale uitsluiting verschuift hiermee naar het publieke debat en verspreidt zich via het regeringsbeleid in het Verenigd Koninkrijk verder in Europa.

In de jaren negentig verandert de EU haar 'Programma tegen armoede' in 'Strijd tegen sociale uitsluiting'. Sinds 2001 dienen de landen van de Europese Unie een Nationaal Actieplan voor Sociale Inclusie in bij de Europese commissie die vervolgens aanbevelingen formuleert conform de Europese strategie. Sociale exclusie als beleidsconcept is sindsdien bezig aan een opmars buiten Europa.

De politieke aantrekkingskracht van het begrip sociale uitsluiting heeft er deels mee te maken dat het begrip als minder bedreigend wordt ervaren dan armoede. Dat armoede groeiend aanwezig blijft in de meest welvarende en liberale regio van de wereld voelt nog altijd wat ongemakkelijk. Anderzijds is het een meer flexibel begrip dan armoede en dus aanvaardbaar voor verschillende politieke standpunten. Maar het zijn de neoliberalen die, met de opkomst van het individualisme, het concept sociale uitsluiting hebben geadopteerd als sociale correctie voor hun beleid.

Dit alles ligt ver van wat Lenoir of diverse wetenschappers bedoelden. Andere oorzaken en gevolgen worden op beleidsvlak amper meegenomen. Exclusie bekeken vanuit het concept handicap is, ondanks de urgentie van Lenoir, niet eens aan de orde. Sociale uitsluiting omvat veel meer dan economische of juridische parameters. Het is een complex verschijnsel waarbij ook zelfidentificatie, psychologische toestand en levenswijze van belang zijn.

Segregatie is discriminatie

Segregatie en sociale uitsluiting worden vaak in één adem genoemd. De twee begrippen zijn sterk verweven met elkaar, ze werken elkaar in de hand. Toch lijkt het evidentier om uitsluiting gelijk te stellen met discriminatie dan met segregatie, misschien door de connotatie met bijvoorbeeld rassensegregatie in de Verenigde Staten en de Zuid-Afrikaanse apartheidspolitiek uit de vorige eeuw. Het is niet omdat segregatie op basis van ras of kleur structureel in onze West-Europese samenleving lijkt aangepakt, dat er geen individuen of groepen in onze samenleving zijn die onder segregatie te lijden hebben.

Vandaag zou het tot rellen leiden als mensen van kleur of een andere etnische achtergrond naar aparte scholen zouden moeten, als ze door

bepaalde organisaties geweigerd zouden worden omdat er voor hen aparte werkingen bestaan, als ze in groepen zouden moeten samenwonen met personen waar ze niet voor hebben gekozen of als ze enkel werk zouden vinden in bepaalde bedrijven. Nochtans is dat wat er gebeurt met mensen met een handicap. Het wordt amper als een probleem gezien, meer zelfs: op alle niveaus en binnen alle geledingen vinden we pleitbezorgers voor de segregatie van personen met een handicap.

Segregatie betekent: iemand van iets scheiden op basis van bepaalde kenmerken. Groepen zoals vrouwen, raciale minderheden, religieuze minderheden en personen met een handicap worden gescheiden van de rest van de bevolking met argumenten van seksuele, raciale, religieuze of ideologische aard. Maatschappelijk gelden er aparte normen voor aparte groepen of individuen waardoor hen kansen op een volwaardig leven en ontwikkeling in de samenleving worden ontzegd.

Segregatie zet mensen apart in de categorie van de machtelozen.

Voor veel mensen met een handicap is de dagelijkse realiteit er een van ongelijkheid en discriminatie die hen scheidt van het gemeenschapsleven. Ze worden gehinderd in hun dagelijkse activiteiten, zoals het openbaar vervoer nemen, een baan vinden, boodschappen doen, uit eten gaan met vrienden en familie, in geschikte, toegankelijke huisvesting wonen, toegang krijgen tot publieke informatie en deelnemen aan sport en recreatie. De scheiding van de rest van de gemeenschap is ingebed in wetgeving, beleid en praktijk via expliciet 'speciale' regelingen zoals 'speciale' scholen, institutionele leefomgevingen en gesegregeerde werkplekken. Voor mensen met een handicap zijn deze 'speciale', gesegregeerde regelingen vaak de enige optie. Andere mogelijkheden zijn niet toegankelijk. Er zijn geen andere keuzes, of de keuze wordt voor hen gemaakt. Dit laatste is het geval voor mensen met een verstandelijke handicap, mensen met een psychosociale handicap, voor neurodiverse² mensen, mensen met meervoudige beperkingen: alle mensen die, door een gebrek aan adequate diensten en ondersteuning, in aparte settings en omgevingen terecht komen. Hoe jonger deze mensen in aparte settings afgescheiden worden van het gemeenschapsleven, hoe groter de impact op de ontwikkeling en de latere status in de samenleving. Segregatie zet mensen apart in de categorie van de machtelozen.

Recht doen aan inclusie

Omdat exclusie, en dus ook inclusie, het centrale thema is in alles wat volgt, dringt een minimale duiding zich op. Het is maar dat we het over hetzelfde hebben, als we het over inclusie hebben.

De vlag van inclusie wordt soms gebruikt voor een lading die inclusie eerder tegenwerkt dan vooruithelpt, dat tonen eerder genoemde voorbeelden aan. Het duikt overal op - in journaals, visieteksten, rapporten of in het personeelsbeleid - als een nieuw containerbegrip om het werken rond bepaalde vormen van diversiteit te duiden. We hebben een inclusief jeugdbeleid, gericht op alle kinderen en jongeren, maar wel opgedeeld in categorieën en gericht op specifieke doelgroepen. Er wordt gepleit voor een inclusief nationalisme, maar dat is een contradictio in terminis, vooral als je ziet dat uitsluitings- en segregatiecriteria op basis van armoede en handicap in Vlaanderen blijven bestaan. Daar komt nog eens bij dat inclusie moeilijk hard te maken is, of meetbaar is, waardoor het uitnodigt tot 'diverse koppen' tellen of vaagheid. Enkele puntjes op de i van inclusie zijn dan wel gepast, want het wemelt van de misverstanden en het onbegrip.

Laat ik beginnen met te duiden wat inclusie niet is. 'Meer integratie' is geen inclusie, daarvoor vertrekken beide concepten van een te verschillend wereldbeeld. Een inclusief perspectief vertrekt net van een kritiek op het integratiedenken. Een beleid, organisatie of school kan niet inclusief zijn voor de ene en niet voor de andere, want dan ben je toch weer exclusief. De term inclusie is niet voorbehouden voor het concept handicap of voor alle andere diversiteitskenmerken zoals cultuur, religie, genderrol, leeftijd ..., zoals we in Vlaanderen gewoon zijn. Een school die zichzelf divers noemt, bedoelt daarmee zeker niet dat ze inclusief is. Gelukkig trekken bepaalde groepen het vandaag wat meer open, maar dat houdt weer andere risico's in, zoals we verder nog zullen zien. Inclusie is ook niet gelijk te stellen aan of onderdeel van het ruime concept diversiteit, terwijl het er wel alles mee te maken heeft. Het is geen eindproduct, geen inzetbare methodiek, geen verantwoordelijkheid van een inclusie-ambtenaar of -manager; dat alles leidt allemaal maar tot stilstand.

Inclusie is het tegengestelde van exclusie en segregatie. Met andere woorden, om inclusie te begrijpen moeten we ons verdiepen in de werking van uitsluiting en segregatie en in wat uitsluiting doet met mensen. Een verdere of meer accurate definiëring drijft het concept verder weg van zijn betekenis. Hoe dichter je het bij het concrete brengt, hoe complexer het wordt. Dat heb je nu eenmaal met ethische thema's.

Een andere werkbare omschrijving om mee te kunnen tot aan het laatste hoofdstuk is: inclusie doet recht aan de diversiteit. Anders gezegd: niets rechtvaardigt de uitsluiting of segregatie van mensen, diversiteit is een natuurlijk gegeven. Het is eigen aan het mens-zijn om ons te ontwikkelen in verscheidenheid en een uniek leven uit te bouwen in relatie met anderen. Zo vanzelfsprekend als het hier staat, zo weinig vanzelfsprekend is het voor bepaalde individuen in onze samenleving.

Excluses

*'Bringing people into society who have never been part of it before... This – the challenge of inclusion - is the key development challenge of our time.'*⁵ — J.D. Wolfensohn

De voormalige voorzitter van de Wereldbank, James Wolfensohn, deed de uitspraak bijna vijftientig jaar geleden. Blijkbaar was de klimaat-agenda toen nog niet zo urgent. Alhoewel, beide uitdagingen - klimaat en exclusie - hebben wel wat met elkaar gemeen. Bepaalde regio's in de wereld hebben hun welvaart opgebouwd ten koste van onze aardbol en met de uitsluiting van bepaalde groepen of individuen tot gevolg.

Onder klimaatwetenschappers en milieuorganisaties heerst een consensus over oorzaken, mogelijke gevolgen en oplossingen voor de klimaatverandering. Menswetenschappers en internationale organisaties wijzen al minstens even lang op de oorzaken, gevolgen en mogelijke impact van uitsluiting en segregatie op mensen. Hoewel het klimaat een voorsprong heeft, komen beide boodschappen moeilijk binnen bij het grote publiek. Ook al zien of horen we dagelijks over de mogelijke gevolgen, velen voelen zich niet echt betrokken. Het lijkt zich ver van ons bed of ergens in de toekomst af te spelen, maar vooral bij de ander. Oplossingen moeten vanuit een ongebreideld geloof in de wetenschap komen. Technologie en innovatie zullen het klimaat redden, gentechnologie, robotica en artificiële intelligentie lossen de handicaps en functiebeperkingen op, terwijl er op beide terreinen meer winst te halen valt met gedragsverandering en politieke moed. Klimaat- en sociale rechtvaardigheid gaan hand in hand. Klimaatvluchtelingen, migratiestromen en toenemende armoede zetten maatschappelijke structuren organisatorisch en financieel onder druk en dragen bij tot sociale uitsluiting. Dat sommige klimaatmaatregelen bepaalde groepen meer treffen en ongelijkheid of armoede bevorderen, is de kern van het protest van de gele hesjes in Frankrijk. Nog iets gemeenschappelijks: echte stappen naar verandering worden in beide thema's afgeremd door 'ja, maren', als'en en excluses.

DE JA-MAAR-STOEL

Op 29 november 2012 is Daan Roosegaarde te gast in De Wereld Draait Door. Daan Roosegaarde van Studio Roosegaarde ziet zichzelf als een kunstenaar en innovator die probeert van de wereld een betere en mooiere plek te maken via technologie en kunst.

Matthijs van Nieuwkerk: 'Zullen we beginnen met de ja-maar-stoel? Het is niet je grootste werk, bepaald niet, het is wel de kern van jouw bestaan, volgens mij. Wat is dit voor een stoel?'

Daan Roosegaarde: 'Als Studio Roosegaarde, een soort droomlab voor kunst- en techniekprojecten, zijn we natuurlijk geïnteresseerd in wat er gebeurt als de technologie uit dat beeldscherm springt ... Hoe kunnen we ervaring en innovatie aan elkaar koppelen? Daarin maken we inderdaad vanalles, van interactieve mode tot slimme snelwegen met Heijmans ... Maar wat het probleem is ... er kan heel veel, we kunnen dansvloeren maken die energie opwekken, dat soort dingen, maar als je erover praat reply'en mensen in Nederland met de zin "Ja, maar ..." en dan komt er zo'n vals sentimenteel verhaal dat eigenlijk niet zo interessant is ... en dat werden we een beetje zat. Dus wat we deden, is een stoel maken met een kleine stemherkenning erin en op het moment dat je die twee verschrikkelijk destructieve woorden zegt, krijg je een korte maar vrij heftige stroomstoot over de, euh ..., edele delen ... en euh ... dat werkt.'

Matthijs: 'Dat werkt!?'

Daan: 'Ja-ah, dat werkt, dat werkt ... ik had gehoopt op een wat subtielere, wat lievere aanpak, maar het is wel spannend zo.'

Matthijs: 'De ja-maar-stoel!'

Maren en als'en

De klimaatuitdaging is ondertussen deel geworden van de nationale politieke agenda en niet meer weg te branden uit de actualiteit. De gevolgen van sociale uitsluiting en de ambities om te bouwen aan een inclusieve samenleving, genereren minder aandacht. Af en toe halen LGBTQ+-thema's, praktijktesten, het jaarlijkse armoederapport of iets